

5. BÆNDASAMFÉLAGIÐ

Markmið

Að nemandi átti sig á

- helstu einkennum íslenska sveitasamfélagsins;
- þeim mikla mun sem var á félagslegri og efnahagslegri stöðu landsmanna;
- að stjórn landsins var að verulegu leyti í höndum íslenskra bændahöfðingja;
- að þeir sem ekki voru bændur nutu lítilla réttinda enda ríkti ekki atvinnufrelsi í landinu;
- að margvíslegar hörmungar höfðu oft mikil áhrif á líf þjóðarinnar enda féllu oft þúsundir manna af þeirra völdum;

Kennsla

Mikilvægt er að nemendur átti sig á að Ísland var sveitasamfélag þar sem bændur réðu ríkjum. Þarfir landbúnaðarins voru ráðandi en sjávarútvegur var fyrst og fremst aukabúgrein bænda. Þjóðin bjó við sjálfsþurftarþúskaþap þar sem allar afurðir voru gjörnýttar enda gátu menn ekki leyft sér mikla verslun.

Útskýra þarf fyrir nemendum að auður (jarðeignir) og völd samfélagsins voru að mestu í höndum fámennrar innlendrar yfirstéttar (stórbændur). Bændur, sem flestir voru leiguliðar, voru forrættindahópur því þeim einum var ætlað að stofna heimili og fjölskyldur. Þess vegna stefndu flestir að því að gerast bændur.

Greina skal nemendum frá því að hér hafi ekki ríkt atvinnufrelsi. Þeir sem ekki áttu jörð áttu að segja sig í vist hjá bændum sem vinnufólk. Þar með komu bændur í veg fyrir þéttbýlismyndun og sjálfstætt atvinnulíf en þó var alltaf eitthvað um fólk sem lifði utan við þetta viðtekna kerfi.

Nemendur þurfa að gera sér grein fyrir að þjóðin var mjög berskjölduð fyrir alls kyns áföllum svo sem sjúkdómum, náttúruhamförum og harðæri (veðurhörku). Í mörgum tilfellum létust þúsundir landsmanna á nokkrum misserum.

Umræður

- Hvað vita nemendur um bændasamfélagið? Hvað einkenndi það?
- Vita nemendur hvað átt er við með sjálfsþurftarþúskaþap?
- Var einhver munur á auði og völdum manna? Hverjir skyldu hafa átt mest og ráðið mestu?
- Hvað gerðu þeir sem ekki voru bændur? Hvernig ætli staða þeirra hafi verið?
- Af hverju var ekkert þéttbýli á Íslandi á fyrri öldum eins og var í öðrum Evrópuríkjum?
- Vita nemendur að oft fækkaði landsmönnum verulega. Af hverju gerðist það?
- Hvernig tengist ljóðið á bls 47 efni kaflans?

VERKEFNI

Ritun

- Ímyndaðu þér að þú komist í ferðalag um íslenskt sveitasamfélag fyrri alda í gegnum tímavél. Skrifaðu frásögn af því sem fyrir augu ber. Hafðu sérstaklega í huga helstu einkenni sveitasamfélagsins.
- Hópverkefni þar sem hver hópur tekur fyrir eina stétt í landinu og aflar upplýsinga um helstu einkenni hennar. Síðan eru niðurstöður kynntar fyrir bekknum. Einnig má gera veggspjald sem prýtt er myndum og texta. Til dæmis er hægt að miða við stóreignabændur, leiguliða, vinnufólk, lausamenn og búðsetufólk, fátæklinga og flakkara.
- Skrifaðu frétt af hörmungum í landinu. Þú getur til dæmis miðað við móðu-harðindin. Reyndu að setja þig í spor landsmanna við slíkar aðstæður.

Myndmennt

- Teiknaðu mynd eða myndasyrpu af íslenska sveitasamfélaginu. Hafðu í huga við hvað fólk starfaði, hvernig það bjó og hvað það nýtti sér til matar. Þetta gæti hæglega orðið veggspjald sem vinna má í hópum.
- Teiknaðu myndir af helstu stéttum landsins. Þú getur teiknað stórbónda, leiguliða, vinnufólk o.s.frv.
- Teiknaðu mynd eða myndasyrpu af hörmungum sem landsmenn áttu við að glíma. Hafðu í huga sjúkdómsfaraldra, harðæri og náttúruhamfarir. Velja má milli þess að taka allt fyrir eða velja eitt atriði. Þá má einnig gera þetta að hópverkefni, t.d. með gerð veggspjalds.
- Myndskreyttu ljóðið sem er í lok kaflans.

Kort

- Aflaðu þér upplýsinga um móðuharðindin. Merktu inn á kort þau svæði sem máli skipta. Hafðu sérstaklega í huga hvar eldgosíð (Skaftáreldar) átti sér stað og hvert hraunið rann.
- Tímaás
- Aflaðu þér upplýsinga um helstu hörmungar sem gengu yfir landið á fyrri öldum, sem leiddu til mikils mannfalls, og skráðu þær inn á tímaásinn.

Leikræn tjáning

- Nemendur búa til leikpátt sem sýnir ólíkt hlutskipti ólíkra hópa bændasamfélagsins. Þar gætu til dæmis verið fulltrúar bænda, vinnufólks, ómaga og flækjanga.
- Nemendur búa til leikpátt sem fjallar um þær hörmungar sem þjóðin var oft ofurseld. Þar má til dæmis hafa móðuharðindin í huga.